

Hur såg Krubbemölla ut på Nils tid?

Vi har försökt att rekonstruera hur Krubbemölla såg ut på Nils tid och hur det relaterar till dagens Krubbemölla. Källor till denna analys är dels redogörelser som finns på Albo Härads Hembygdförenings hemsida, dels Torstens krönika, men dels också besök på platsen i juli 2012 av Tomas Bruce med fru Ewa och bror Johan. Understrykningar gjorda av Tomas.

Först några utdrag från hembygdsföreningens hemsida (www.alboharadshembygdsfor.se):

-- (Karl och Gerda Persson var de sista "arrendatorerna" på Krubbemölla under åren 1929 – 1948.) Kvarnen stod sedan många år tillbaka (1914) obrukbar, men till möllan hörde också ett litet arrendejordbruk där Karl och Gerda kunde få extra sysselsättning och påspädning av sin ekonomi. Det var säkert en bidragande orsak till flytten. Här gjorde Gerda en insats, bl.a i hushållet och som djurskötare, under tiden som Karl jobbade och slet på Torups gods. En stor, svart arbetshäst, tre kor och två grisar, samt några värphöns hade de, som alla fordrade passning varje dag.

-- (Sonen Kalle Itander, född 1925, intervjuad i Ystads Allehanda 9 augusti 2002.) På Torup arbetade fadern som "huggedräng" vilket innebar att han lagade vagnar och gjorde andra reparationsarbeten i gårdens verkstad. Dessutom bedrev han eget lantbruk på Krubbemöllas fyra tunnland jord: Allt höggs med lie och vi höstade själva berättar Kalle. Kor och höns fanns där också. Kalle tar fram ett fotografi där man kan se hur det såg ut. Utanför två vitmenade stallängor med halmtak står en liten gosse omgiven av fyra kor. Det är Kalle. Han är nio-tio år på bilden och tittar allvarsamt in i kameran. Stallbyggnaderna är numera rivna, allt som återstår är en bit av grunden. Det är mycket som har förändrats på Krubbemölla sedan Kalle bodde här.

-- I mitten av 1800-talet började kvarnverksamheten successivt att minskas. Den stora log- och stallbyggnaden började förfalla så att Vitaby brandstodskommitté den 14 november 1896 skrev i sitt brandsyneprotokoll: "Men i avseende därtill, att uppgiften för Krubbemölla upptog ladulängan till samma längd, hon förr haft, innan mer än hälften blef nedrifvet, och dessutom återstoden, sedan grundmuren frånräknats, ej ansågs värd åsatta 500 kr, nedsatte kommittén försäkringen till 200kr."

-- Denna jordbruksdel har sannolikt tillhört kvarnen från början. De båda näringsgrenarna jordbruk och kvarnrörelse drevs mestadels gemensamt av mjölnaren med biträde av "mölledrenge". Denne var i allmänhet gift och bodde i en byggnad, som låg mitt emot kvarnbyggnaden.

-- År 1858 blev det åter ombyte av möllare, ty då återfinnes följande i förhörslängden: Mjöltnare Lars Åström född 1802 -- Lars Åström dog den 24/1 1870 och verksamheten övertogs av mjölnare Nils Andersson född 1835 i Ravlunda. Hustrun Märta Nilsdotter född 1837 i Eljaröd. Dottern Nelly född 1861 i Ravlunda och sonen Nils född 1870 i Vitaby. (Tomas kommentar: I en något längre stencilerad utgåva av denna artikel står i detta avsnitt även för år 1858: Inhyses: Nils Bruce född den 8/5 1808 i Baldringe, hustru Bengta Hagman född den 30/3 1798 i Hörröd. Av släktkrönikan (sid 52) vet vi dock att Nils inte sammanlevde med Bengta utan att han i stället stöddes av sin hushållerska Kerstin Andersdotter. Bengta bodde alltså aldrig på Krubbemölla och Kerstin var kyrkoskriven i Andrarums församling).

Ur Torstens text hämtas följande:

-- Vid mitt besök i Vitaby sommaren 1944 besåg jag också Krubbemölla. Jag träffade där en gammal kvinna, fru Lovisa Andersson, änka efter en man som varit närmaste granne med Nils och som känt honom rätt väl under hans sista år. Hon hade själv kommit till Vitaby då Nils redan var död. Lovisa Andersson kände bra till "Fru Bruce", d.v.s. Nils hushållerska, från hennes sista år. "Fru Bruce" skulle ha varit synnerligen gästfri och bjöd alltid på kaffe så snart det kom någon. Hon hade rätt sig ganska skapligt även efter Nils död. Hon hade höns och en ko. Som grönsaksodlare skulle Nils ha vunnit anseende på orten. Fru Andersson berättade också om den vackra parken längs bäcken med lusthus och gångar, som var Nils verk. Hela anläggningen hade enligt Fru Andersson varit så rikt försedd med blommor, att den verkade rätt "herrschaftsbetonad".

Krubbemölla har efter våra begrepp ett trist läge. Det syns från landsvägen nära kyrkan djupt nere i en dalsänka vid vattendraget Mölleån. Där nerifrån finns ingen fri utsikt över de natursköna nejder, som Vitaby inrymmer. Den gamla kvinna som 1944 bodde på Krubbemölla, visade Nils bostad. Det var ett i och för sig sött men rent fallfärdigt korsvirkeshus med halmtak, vilket inte ens kunde användas till ladugård. Vid mitt besök tjänstgjorde det delvis som hönsbarn, delvis som primitivt förråd. Av "parken" nere vid bäcken fanns alltså betydande rester i behåll. Vid ett andra besök sommaren 1962 stod Krubbemölla obebott. Resterna efter anläggningarna nere vid bäcken var nästan helt övervuxna. Det år 1944 fallfärdiga halmtaksförsedda boningshuset var rivet. Den kvarvarande lilla byggnaden hade rustats upp, målats i rött med vita knutar.

*Torstens
översiktsbild
från slutet av
juli 1944 får
bilda
utgångspunkt
för analysen av
Krubbemölla
på Nils tid
(förstoring och
beskrivning av
bilden på sid 49
i släktkrönikan)*

Nils Bruce bodde på Krubbemölla från 1858 till sin död 1887. Hans hushållerska under alla år, Kerstin Andersdotter ("Fru Bruce"), född 1830, och mor till fyra barn i hans andra barnkull, bodde efter Nils död kvar på Krubbemölla. Hon dog den 16 december 1903.

Vårt besök i juli 2012

Vår analys börjar med objektet i förgrunden på Torstens bild och tar därefter ett objekt i taget tills vi når fram till den ännu kvarvarande kvarnen och "parken".

Murresternas sydvästra sida (ovan t.v.) resp. nordvästra sida (ovan t.h.). Tomas i hörnet.

A. Jämför vi dessa bilder med Torstens från 1944 kan vi fastslå att den "staplade" ljusa förgrund som vi ser i hans bild är resterna av murarna från en tidigare byggnad. Likheten mellan Torstens bild och dagens murrester är slående. Man kan förvånas över att så lite har raserats under 68 år, men förklaringen kan vara att Hembygdsföreningen tog över ansvaret för förvaltningen redan 1951. Jämför också med texten ur brandsynsprotokollet från 1896.

B. Där den enklare byggnad (med anslutet skärmtak?) som syns på Torstens översiktsbild, ligger, har uppenbarligen en större ladugård (c:a 10 x 20 m) tidigare legat. Denna revs före 1896 (men kanske efter Nils tid?). På den plats där Johan står på nedanstående bilder fann vi under gräset en jämn cementserad yta. Förmodligen är det golvet till denna sent byggda enklare lada (redskapsförråd?). Längre upp mot murresterna i NV var marken ojämnare.

Johan står på cementserad mark. På bilden t.h. syns rester av sydvästra muren. Murhörnet t.h.

C. (Korsvirkes)huset med halmtak och skorstenen nära nordöstra gaveln. Det såg på ett av Torstens fotografier ut så här en sen julidag 1944.

På översiktsbilden ser alla husen ut att ligga nära varandra. Fotografiet är dock taget på stort avstånd (se sid 39), vilket förskjuter perspektivet så att objekten ser ut att ligga närmare varandra än de faktiskt gjorde. Avståndet mellan de ännu kvarliggande murresterna och den befintliga kvarnbyggnaden är relativt stort, cirka 35 m, vilket rymmer några 5-6 m breda byggnader med drygt 5 m mellanrum. Det var i huset på bilden ovan som, enligt den uppgift Torsten fick 1944, Nils med hushållerska Kerstin och deras 4 barn bodde. Inledningsvis flyttade även det sjunde och sista barnet i första kullen, Nils Jakob, min (Tomas) farfars far, då 16 år gammal, med till Krubbemölla.

På Torstens bilder syns att solen belyser de sydvästra och nordvästra sidorna av byggnaderna, d.v.s. bilderna är tagna relativt sent på eftermiddagen den sena julidag 1944 som han var där. Solen står fortfarande ganska högt på himlen. Vilken fördel att det var en solig dag som besöket ägde rum. Det har gjort att ett sentida försök att tolka bilderna påtagligt har underlättats!

Det gamla bostadshuset skuggas inte alls av den yngre och norr därom liggande ladan. I själva verket kanske man i bildens vänsterkant (nere på marken) skimtar den sista delen av skuggan från ladan.

D. Ladugården framför kvarnbyggnaden (överst på nästa sida) syns inte på Torstens översiktsbild. Förklaringen kan vara att den helt skymms av bostadshuset i den sakta sluttande terrängen (något förvånande är dock att inte ens skorstenen mitt på ladan sticker upp). Det vore intressant om det någonstans finns ett annat foto som kunde bekräfta detta!

Vi ser på bilden att ladugårdens skugga träffar den drygt 1 m lägre liggande gaveln till kvarnbyggnaden, att skuggan av takfallet går snett över kvarnens fönster och att takåsen därefter ger början av en horisontell skugga på de bakomliggande byggnadsdelarna. På översiktsskildern kan man också se att takåsens skugga därefter träffar det sluttande taket på kvarnbyggnadens bostadsdel. Värt att notera är också att det ovanför liggande bostadshuset inte skuggar ladugården eller marken närmast intill denna vid då rådande ljusförhållanden.

När man jämför detta foto med fotot av bostadshuset kan man också av träden i bakgrunden, speciellt de till höger i bild, ana att ladugården ligger nedanför bostadshuset.

Till höger om bostadshuset syns själva kvarnbyggnaden. Därmed råder det inget tvivel, bl.a. bekräftat av den stock (med skugga!) för upphissning av säd som sticker ut från gaveln strax under gavelspetsen. Stocken finns kvar än idag (bilden nedan t.v.)

På Torstens bild kan man även mellan takfallen skymta skorstenen till kvarnbyggnadens bostadsdel. Ewa jämför på bilden t.h. Torstens foto med dagens verklighet och finner att överensstämmelsen är övertygande! I förgrunden ser man även det södra hörnet av ladugårdens grundläggning.

På Torstens foto ser man också hitom kvarnen ett stort träd, förmodligen en ek. Eken har uppenbarligen avverkas under 1900-talets andra hälft och på bilden nedan t.v. syns de övervuxna resterna av stubben.

E. Själva kvarnen med tillhörande bostadsdel är tack vare hembygdsföreningens insatser upprustad och i betydligt bättre skick än 1944. Byggnaderna syns på Torstens översiktsbild och Johan står på bilden ovan t.h. på samma ställe som där han och Torsten sitter på fotot från mitten av 1970-talet (se sid. 46).

F. Parken är beskriven i protokollet från en syneförrättning i augusti 1866 (sid. 38). "Har Bruce öster om byggnaderna på Krubbemölla på en emellan tvenne mindre vattenströmmar kringfluten holme uti en liten skogsdunge anlagt en park med tvenne lusthus samt i och deromkring uppryckt den till hinder stående surskogen och i dess ställe anbragt gångar i flera riktningar till vid pass 320 alnars längd; samt desslikes öster om berörda byggnader vid norra sidan af mölledammen, har han anlagt en grotta och en dertill i rak linie ledande gång af 120 alnars längd, och under denna gång, som förr ej varit annat än ett vattenkärr, framskaffat och nedlagt en större mängd sten samt derpå lagt jordfyllning af 1 à 1 ½ alnars höjd. För öfrigt bör nämnas, att i och omkring förenämnda park, grotta och gångar befinnes dels planterade, dels vildväxande träd, hvilka alla synas väl vårdade och underhållna."

Även i Lovisa Anderssons berättelse beundras parken och kallas där "herrschaftsbetonad". Idag kan man inte ana var den gång som fortfarande var synlig 1944 låg, bilden nedan t.v. Ett foto från vårt besök över det förmodade området finns nedan t.h. Var parkanläggningarna

varit belägna är nu i det närmaste omöjligt att avgöra. Förmodligen är det i området snett bakom möllan intill bäcken. Men sannolikt har även det stora plana området ovanför (sydväst om) möllan som, förutom med dagens unga vegetation, är bevuxet av ett antal stora gamla ekar från Nils tid, ingått i parkanläggningen. Annars hade knappast gångar med en sammanlagd längd om 440 alnar (260 m) kunnat inrymmas i parken.

G. Åter till Lovisa Andersson som Torsten träffade 1944. Hon var alltså änka efter en man som varit närmaste granne med Nils och som känt honom rätt väl under hans sista år, d.v.s. under 1880-talet. Det ligger då väldigt nära till hands att anta att Lovisas avlidne make var Nils Andersson, son till den möllare som tidigt 1870 övertog kvarndriften, och som föddes i Vitaby (alltså Krubbemölla) samma år. Han har då varit granne med Nils och Kerstin upp till 17 års ålder. Ett märkligt sammanträffande 1944, när Lovisa själv sannolikt var drygt 70 år gammal. Var fotot på Lovisa är taget kan inte avgöras med hjälp av Torstens bilder.

Avslutningsvis ett foto på Krubbemölla den vackra julidag 2012 som vi var där:

